

MARIA BABIŃSKA, MICHAŁ BILEWICZ*, PAULINA GÓRSKA,
SABINA TORUŃCZYK-RUIZ, MICHAŁ WYPYCH

Polacy wobec Ukraińców: Wyniki badań sondażowych zrealizowanych po inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku**

Polacy wobec uchodźców wojennych z Ukrainy

24 lutego 2022 roku Rosja dokonała inwazji na Ukrainę. Był to kolejny etap trwającej od 2014 wojny, która już wcześniej doprowadziła do dużej skali migracji ze wschodnich regionów Ukrainy. Badacze migracji szacują, że już przed lutym 2022 roku Polskę zamieszkiwało ponad 1,35 mln Ukraińców, natomiast w pierwszych dwóch miesiącach po inwazji do Polski trafiło około 3 mln uchodźców (Duszczuk i Kaczmarczyk, 2022). Migracja ta miała odmienny charakter niż wcześniejsze – w przeważającej mierze zarobkowe migracje do Polski (por. Górny, 2017). Wśród Ukraińców pracujących w Polsce przed rokiem 2022 dominowali mężczyźni, zaś wśród uchodźców trafiających po lutym 2022 roku przeważały kobiety, nadreprezentowane też były osoby najmłodsze (26% poniżej 18. roku życia).

Znaczna część Polaków włączyła się w spontaniczną, oddolnie organizowaną pomoc Ukraińcom. Z badań realizowanych przez Polski Instytut Ekonomiczny na reprezentatywnej próbie Polaków wynika, że około 70% Polaków było zaangażowanych w różne formy wsparcia uciekających przed wojną Ukraińców (Baszczak, Kiełczewska, Kukołowicz, Wincewicz, Zyzik, 2022); podobny, nieco wyższy (73,5%) odsetek wskazywany był w badaniu przeprowadzonym przez pracownię Kantar (Chalimonik, 2022). Dane te jednoznacznie wskazują, że zdecydowana większość polskiego społeczeństwa włączyła się w pomoc Ukraińcom.

* Adres do korespondencji: Dr hab. Michał Bilewicz, prof. UW (bilewicz@psych.uw.edu.pl), Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski;
Mgr M. Babińska, dr P. Górską, dr S. Toruńczyk-Ruiz, mgr M. Wypych – Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

** Przygotowanie artykułu było możliwe dzięki wsparciu w ramach projektów NCN Preludium nr 2018/31/N/HS6/02875 przyznanego Marii Babińskiej, NCN Sonata Bis nr UMO-2017/26/E/HS6/00129 przyznanego Michałowi Bilewiczowi, oraz IDUB UW IV.4.1 (BOB-IDUB-622-53/2022) przyznanego Michałowi Wypychowi. Omawiane w artykule badania były realizowane w Centrum Badań nad Uprzedzeniami na Wydziale Psychologii UW m.in. dzięki środkom z tych projektów.

Migracja o tak dużej skali stanowiła duże wyzwanie również dla badaczy – zarówno z zakresu nauk o zdrowiu (np. Kardas i in., 2022), jak i z nauk społecznych i ekonomicznych (Strzelecki i in., 2022), próbujących m.in. zrozumieć relacje między społeczeństwem przyjmującym a grupą migrującą. Centrum Badań nad Uprzedzeniami od 2009 roku prowadzi systematyczne badania diagnozujące stan postaw Polaków wobec mniejszości narodowych, etnicznych, imigrantów oraz uchodźców. Część z nich realizowana była w ramach programu Polskiego Sondażu Uprzedzeń (Stefaniak, Winiewski, Bilewicz, red. 2015; Stefaniak, Winiewski, red. 2018), badań mowy nienawiści (Bilewicz i in., 2014; Winiewski i in., 2016), realizowanego od 2021 roku Środkowoeuropejskiego Sondażu Społecznego oraz innych badań, prowadzonych w ramach licznych projektów badawczych.

Tym, co dało się zaobserwować we wcześniejszych badaniach, był ewidentny wzrost częstości kontaktów z Ukraińcami w ciągu ostatniej dekady. O ile w 2009 roku 80% Polaków deklarowało, że nie znają osobiście żadnego Ukraińca, a 81% – że nikt z ich bliskich nie zna Ukraińców, tak w badaniach prowadzonych po rozpoczęciu wojny w Donbasie (w latach 2014, 2016 i 2017) odsetek badanych deklarujących brak kontaktu z Ukraińcami wahał się między 51 a 64%. Ewidentnie Ukraińcy stali się trwałym elementem pejzażu społecznego Polski, co przełożyło się również na zmianę postaw: osoby deklarujące bezpośredni kontakt z Ukraińcami były zdecydowanie bardziej gotowe zaakceptować Ukraińców w swoim otoczeniu (jako sąsiadów, współpracowników czy potencjalnych członków rodziny) niż osoby niemające tego typu doświadczeń (Stefaniak, Malinowska, Witkowska, 2018). Jest to kolejne potwierdzenie dla psychologicznej hipotezy kontaktu, głoszącej, że okazja do bezpośrednich spotkań stanowi skuteczne remedium na uprzedzenia (Allport, 1954).

Okres intensyfikacji działań wojennych w Ukrainie po lutym 2022 oraz nasilonej migracji uchodźców spotęgował oczywiście częstość tych kontaktów. Z drugiej strony intensywny wzrost liczebności grupy migrującej może powodować wzrost uprzedzeń, na co wskazuje m.in. socjologiczna teoria grupowego zagrożenia (Kanas, Scheepers, Sterkens, 2015). Pojawienie się dużej grupy imigrantów może tworzyć poczucie zagrożenia w wielu wymiarach, z których psychologia wskazuje głównie na wymiar symboliczny (zagrożenia dla kultury grupy przyjmującej) oraz wymiar realistyczny (zagrożenia na rynku pracy, zagrożenia wzrostem przestępczości). Oba te zagrożenia są dobrze opisanymi źródłami uprzedzeń, wielokrotnie pojawiającymi się w badaniach realizowanych w różnych kontekstach kulturowych i geograficznych (Stephan i Stephan, 2013).

W ostatnich miesiącach w Polsce wielokrotnie sugerowano, że wzmożone migracje w roku 2022 mogły doprowadzić do wzrostu uprzedzeń wobec Ukraińców, w szczególności na gruncie kurczących się zasobów i usług publicznych. Autorzy raportu z badań jakościowych prowadzonych w formie wywiadów grupowych przekonywali, że sto-

sunek do Ukraińców w Polsce jest negatywny, a obecność Ukraińców jest postrzegana jako utrudniająca sytuację najuboższych polskich rodzin i źródło zapaści usług publicznych (Sadura i Sierakowski, 2022). Nieraz wskazywano też na problem „zmęczenia empatycznego” (Sabo, 2011), które pojawia się wśród ludzi świadczących pomoc innym – swoistego wypalenia osób udzielających pomocy. W skali makro zjawisko to miałooby tłumaczyć spadek empatii, a co za tym idzie wzrost uprzedzeń wobec grupy, której udzielano intensywnie pomocy w roku 2022.

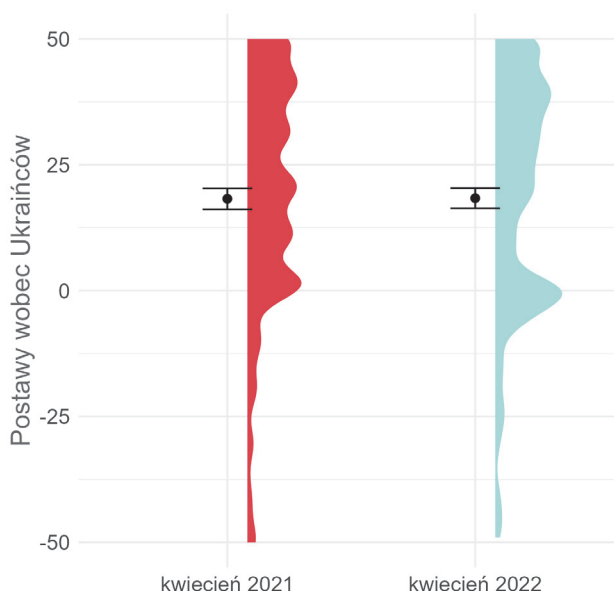
Wszystkie te obserwacje wymagają refleksji opartej na danych z badań reprezentatywnych: przekrojowych, podłużnych i porównawczych (międzynarodowych). Dzięki temu można zarówno odpowiedzieć na pytanie, jak zmienił się stosunek do Ukraińców po inwazji rosyjskiej w lutym 2022 roku na tle wcześniejszych pomiarów; jaka była dynamika postaw wobec Ukraińców w kolejnych miesiącach oraz jak wygląda stosunek Polaków do Ukraińców na tle stosunku do uchodźców z innych państw. Badania realizowane w 2022 roku w Centrum Badań nad Uprzedzeniami UW pozwalają dostarczyć częściowej odpowiedzi na te pytania.

Wojna a zmiana postaw i uczuć Polaków wobec Ukraińców

Chcąc zbadać, jak postawy i uczucia Polaków wobec Ukraińców zmieniły się po inwazji Rosji na Ukrainę, przeprowadziliśmy analizę wyników internetowego badania podłużnego, zrealizowanego wiosną 2021, z ponownym pomiarem wiosną 2022 roku. Taki schemat badania pozwolił nam porównać postawy i emocje wobec Ukraińców przed i po rozpoczęciu inwazji. Pierwsza fala przeprowadzona była w kwietniu 2021 roku na próbie kwotowej pod względem płci, wieku oraz poziomu wykształcenia. Wzięło w niej udział 1209 osób (49,66% mężczyzn, 49,57% kobiet, 0,77% osób wskazało inną płeć; $M_{\text{wiek}} = 44,70$, $SD_{\text{wiek}} = 16,40$; $M_{\text{lat nauki}} = 13,90$, $SD_{\text{lat nauki}} = 3,61$). Druga fala została przeprowadzona w kwietniu 2022 roku. Wzięły w niej udział 524 osoby (49,42% mężczyzn, 49,05% kobiet, 1,53% osób wskazało inną płeć; $M_{\text{wiek}} = 48,30$, $SD_{\text{wiek}} = 15,50$; $M_{\text{lat nauki}} = 14,8$, $SD_{\text{lat nauki}} = 4,38$). W badaniu zadaliśmy pytania o postawy wobec Ukraińców mierzone tzw. termometrem uczuć (na skali od -50 – bardzo zimne – do 50 – bardzo ciepłe; Alwin, 1997), dystans społeczny (czy osoby biorące udział w badaniu zaakceptowałyby Ukraińców w swoim miejscu pracy, jako sąsiadów lub jako członków rodziny na skali od 1 – zdecydowanie przeciwny – do 4 – zdecydowanie by zaakceptował; Bogardus, 1933). W badaniu zapytaliśmy również o odczuwane przez badanych podziw i litość wobec Ukraińców (na skali od 1 – zdecydowanie nie do 7 – zdecydowanie tak), biorąc pod uwagę, że obie te reakcje emocjonalne mogły pojawić się wskutek wojny. Zakładaliśmy, że z jednej strony Polacy mogli odczuwać współczucie i litość dla ofiar wojny i uchodźców, z drugiej strony – podziw wobec oporu Ukraińców przeciwko rosyjskiej agresji. Obie te emocje są często badane w psychologii społecznej i różnią się

między sobą (Cuddy i in., 2007). Podziw jest emocją odczuwaną wobec grup, które postrzegamy jako sprawcze, silne i jednocześnie przyjaźnie do nas nastawione. Motywuje do współpracy i aktywnej pomocy innym. Litość jest natomiast ambiwalentną emocją, połączeniem współczucia i smutku (Cuddy i in., 2007). Litość wynika z postrzegania cierpienia innych, któremu sami nie zawiniли (Weiner, 2005). Może być związana z udzielaniem pomocy, ale może też wiązać się z chęcią utrzymania dystansu i patronizującym podejściem do tych, wobec których odczuwamy litość.

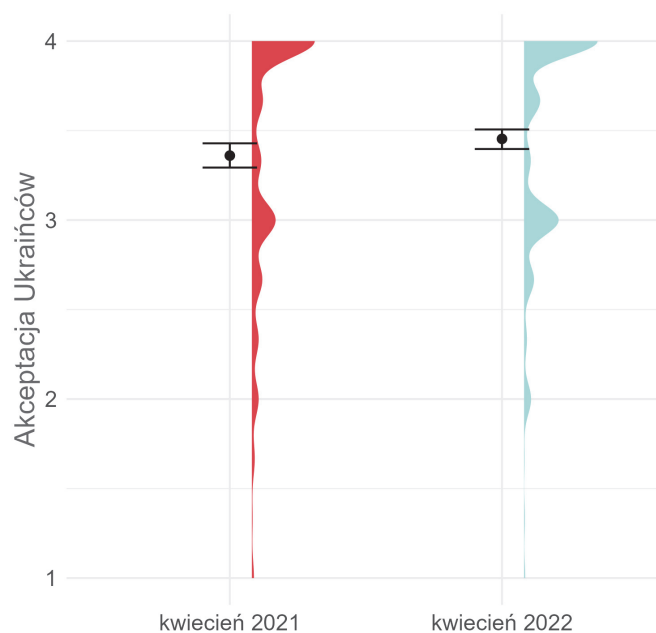
Poniższy wykres obrazuje stosunek Polaków do Ukraińców w kwietniu 2021 i 2022 roku mierzony za pomocą termometru uczuć (ryc. 1). Jak widać, uczucia pozytywne dominowały wśród Polaków zarówno przed, jak i po rozpoczęciu inwazji. Średni poziom pozytywności uczuć nie zmienił się w czasie, $t(523) = 0,10$, $p = 0,92$ ($M_{t_1} = 18,30$, $SD_{t_1} = 23,40$; $M_{t_2} = 18,40$, $SD_{t_2} = 23,20$).

Ryc. 1. Stosunek do Ukraińców w kwietniu 2021 i kwietniu 2022 mierzony termometrem uczuć. Wykres przedstawia średnie, 95% przedziały ufności oraz rozkłady odpowiedzi

Między kwietniem 2021 a kwietniem 2022 zmieniła się natomiast akceptacja Ukraińców (ryc. 2), $t(523) = 3,13$, $p = 0,002$ ($M_{t_1} = 3,36$, $SD_{t_1} = 0,75$; $M_{t_2} = 3,45$, $SD_{t_2} = 0,66$). Polacy w większym stopniu akceptowali Ukraińców w swoim otoczeniu po rozpoczęciu inwazji Rosji niż przed nią. W kwietniu 2021 roku 87% osób biorących udział w badaniu wskazało, że zaakceptowałoby Ukraińca lub Ukrainkę w swoim miejscu zamieszkania, 82% w swoim miejscu pracy, a 78% jako członka rodziny. W kwietniu 2022 roku te odsetki wynosiły odpowiednio 92%, 92% oraz 87%. Liczba osób nieakcep-

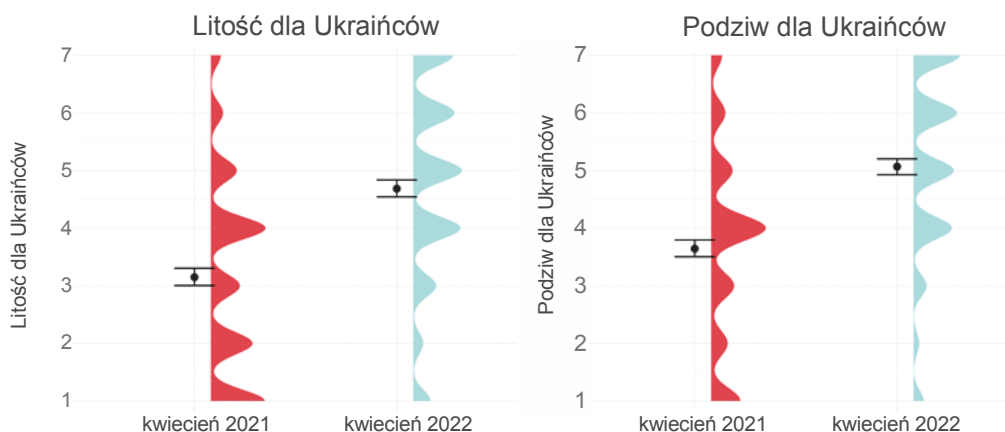
tujących Ukraińców w swoim otoczeniu zmniejszyła się zatem mniej więcej dwukrotnie. Warto zaznaczyć, że zarówno przed, jak po wojnie, większość Polaków akceptowała osoby pochodzące z Ukrainy w swoim otoczeniu.

Ryc. 2. Akceptacja Ukraińców w kwietniu 2021 i kwietniu 2022. Wykres przedstawia średnie, 95% przedziały ufności oraz rozkłady odpowiedzi

Istotnie zmieniło się ponadto natężenie analizowanych emocji wobec Ukraińców. Litość wobec Ukraińców istotnie wzrosła między kwietniem 2021 i 2022, $t(523) = 16,29$, $p < 0,001$ ($M_{2021} = 3,15$, $SD_{2021} = 1,73$; $M_{2022} = 4,69$, $SD_{2022} = 1,74$), podobnie jak podziw, $t(523) = 15,19$, $p < 0,001$ ($M_{2021} = 3,64$, $SD_{2021} = 1,73$; $M_{2022} = 5,07$, $SD_{2022} = 1,64$). Poziom podziwu i litości wobec Ukraińców przedstawiono na rycinie 3.

Powyższe wyniki, dotyczące zmiany w poziomie akceptacji uchodźców z Ukrainy oraz odczuwanych wobec nich emocji, rodzą pytanie, na ile emocje litości i podziwu były związane ze zmianą akceptacji i postaw wobec Ukraińców. Wyniki naszych analiz pokazują, że im wyższy wzrost poziomu podziwu pomiędzy kwietniem 2021 i kwietniem 2022, tym większa pozytywna zmiana w akceptacji Ukraińców i postawach wobec Ukraińców. Z kolei zmiany w poziomie odczuwanej litości nie były istotnie związane ani ze zmianą akceptacji Ukraińców, ani ze zmianą w postawach wobec Ukraińców. Ponadto akceptacja Ukraińców bardziej wzrosła u kobiet niż u mężczyzn. Wyniki analizy efektów zmiany podziwu i litości na zmianę akceptacji i postaw wobec Ukraińców przedstawiono w tabeli 1.

Ryc. 3. Litość i podziw dla Ukraińców w kwietniu 2021 i kwietniu 2022. Wykres przedstawia średnie, 95% przedziały ufności oraz rozkłady odpowiedzi

Tabela 1. Efekty zmiany podziwu i litości wobec Ukraińców na poprawę akceptacji i postaw wobec Ukraińców. W tabeli przedstawiono standaryzowane współczynniki regresji. Δ oznacza zmianę poziomu zmiennej między kwietniem 2021 i 2022. *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$

	Δ Akceptacja Ukraińców	Δ Uczucia wobec Ukraińców
Δ Podziw	0,26***	0,39***
Δ Litość	-0,01	-0,03
Płeć (kobiety vs mężczyźni)	0,13**	0,05
Wiek	-0,05	-0,07
R^2	0,09	0,13

Postrzeżenie uchodźców z Ukrainy w pierwszych miesiącach wojny

Akceptacja oraz zachowania pomocowe wobec uchodźców z Ukrainy

W pierwszych miesiącach od inwazji Polki i Polacy zaangażowali się w pomoc uchodźcom z Ukrainy. Zorganizowano zbiórki pieniężne i rzeczowe, wiele osób pomagało uchodźcom w sprawach administracyjnych i prawnych lub przyjęło do swoich domów rodziny z Ukrainy. Na szczeblu lokalnym m.in. organizowano centra recepcyjne, zajmowano się zapewnieniem mieszkań dla uchodźców (Downarowicz i Wydra, 2022). Osoby szukające schronienia w Polsce miały również prawo ubiegać się o numer PESEL oraz otrzymały szereg uprawnień (np. dotyczących dostępu do opieki medycznej i możliwości podjęcia pracy). Wielu zaczęło zadawać pytania, jak ta zupełnie nowa sytuacja społeczna wpłynęła na dynamikę postaw wobec Ukraińców.

W celu zobrazowania zmieniających się reakcji Polaków po rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 roku i związanym z nią napływie ukraińskich uchodźców, przeprowadziliśmy internetowe badanie podłużne z trzema pomiarami wiosną 2022 roku. Próba do badania została dobrana według kwot odpowiadających polskiej populacji. Pierwsza fala badań odbyła się między 13 a 17 marca 2022 roku, czyli w trzecim tygodniu wojny. Kolejne fale badania odbywały odpowiednio między 4 a 12 kwietnia oraz 30 kwietnia a 11 maja. Dzięki temu badanie pozwoliło na określenie proporcji różnych zachowań i postaw w populacji (dzięki reprezentatywności pomiaru pierwszego) oraz dynamiki zmian tych zachowań (dzięki podłużnemu charakterowi kolejnych pomiarów).

W badaniu zadaliśmy uczestnikom pytania o ich udział w różnych formach pomocy i postrzegane motywacje do ich podjęcia. Pytaliśmy również o ich o akceptację w miejscu pracy, w sąsiedztwie oraz jako członka rodziny (dystans społeczny). Chcieliśmy się także dowiedzieć, na ile rozpowszechnione są wśród Polaków różnego typu teorie spiskowe, które funkcjonowały w tamtym czasie w przestrzeni publicznej, a także postrzegane symboliczne i realistyczne zagrożenia i korzyści związane z przyjęciem uchodźców z Ukrainy.

Poniżej przedstawiamy wyniki pierwszej fali badania, w której wzięło udział 957 osób, oraz zmiany w czasie, które zaobserwować można było w ciągu pierwszych tygodni wojny ($N = 634$). W pierwszej fali badania wzięło udział 53% kobiet oraz 47% mężczyzn. 30% spośród osób badanych mieszkało na wsi, 34,3% w miastach do 100 tys. mieszkańców, 21,7% w miastach między 100 tys. a 500 tys., a 14% w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców. Wśród osób badanych 31% miało podstawowe lub zasadnicze średnie wykształcenie, 36% średnie lub policealne, a 32% zadeklarowało wyższe wykształcenie. Respondenci byli w wieku od 18 do 86 lat ($M = 47,2$; $SD = 16,8$).

W omawianym badaniu zmierzaliśmy dystans społeczny za pomocą tej samej skali co w poprzednim badaniu. Z przeprowadzonych analiz wynika, że znakomita większość Polaków zdecydowanie lub raczej zaakceptowałaby osobę z Ukrainy jako współpracownika (94% badanych); jako sąsiada (95% badanych). Nieco mniej (92%) zaakceptowałoby osobę pochodzącą z Ukrainy jako członka rodziny, $t(956) = 8,76$; $p < 0,001$. Niemniej w każdym z tych przypadków liczba osób deklarujących zdecydowaną akceptację Ukraińców w swoim otoczeniu była większa od tych, którzy zadeklarowali mniejszy jej poziom, $t(956) = 71,7$; $p < 0,001$. Co więcej, analiza wariancji z powtarzanymi pomiarami wykazała, że średni poziom akceptacji Ukraińców nie zmienił się między trzecim a dziesiątym tygodniem wojny. Nadal pozostawał na podobnym wysokim poziomie, $F(2,1254) = 2,48$; $p = 0,09$. Nawet najniższa średnia w analizowanym okresie czasu (akceptacja Ukrainca jako członka rodziny w trzecim pomiarze, $M = 3,29$, $SD = 0,68$) istotnie przewyższała 3, czyli odpowiedź "Raczej zaakceptowałbym", $t(630) = 10,4$; $p < 0,001$.

Wynika z tego, że większość Polaków akceptowała Ukraińców w całym badanym okresie – poziom akceptacji Ukraińców utrzymywał się na równie wysokim poziomie przez cały okres badania.

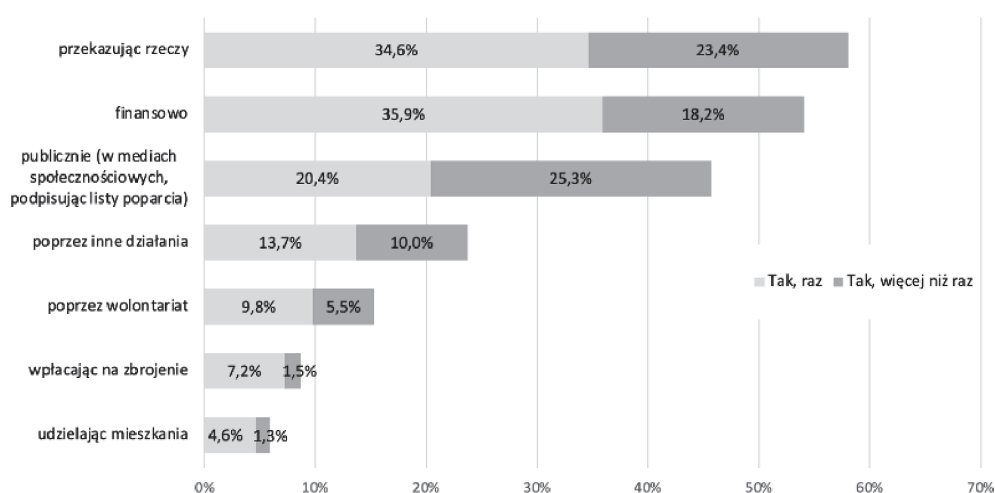
Oprócz poziomu akceptacji Ukraińców w swoim otoczeniu, spytaliśmy osoby badane również o to, czy postrzegają Ukraińców jako podobnych do Polaków. Podobieństwo grupy własnej do grupy obcej traktowane jest w psychologii stosunków międzygrupowych jako jeden z czynników determinujących pozytywne postawy międzygrupowe (Roccas i Schwartz, 1993). Spostrzeganie podobieństwo Polaków do Ukraińców było mierzone na skali od 1 (całkowicie odmienni) do 6 (tacy sami). Zdecydowana większość uznała Ukraińców za podobnych (54%) i bardzo podobnych (23%) do Polaków, 4% uznało Ukraińców za identycznych z Polakami. Jedynie 17% uznało Ukraińców za odmiennych (łączna liczba odpowiedzi „odmienni” „bardzo odmienni” i „całkowicie odmienni”). Analiza wariancji z powtarzonymi pomiarami wykazała, że poziom postrzeganego podobieństwa nie zmienił się w ciągu pierwszych 9 tygodni wojny i pozostawał na podobnie wysokim poziomie, $F(2,1256) = 1,08$; $p > 0,05$.

Z powyższych analiz wyłania się obraz bardzo dobrych i stabilnych relacji między Polakami i Ukraińcami w trakcie pierwszych miesięcy wojny w Ukrainie. Mimo że Polacy znaleźli się w nieoczekiwanej, długotrwałej i trudnej sytuacji przyjęcia znacznej liczby uchodźców z Ukrainy, ich postawy wobec nich pozostawały jednoznacznie pozytywne.

Postawiliśmy również pytanie, z czym są powiązane pozytywne postawy wobec Ukraińców, które zaobserwowaliśmy. Najpierw sprawdziliśmy, jak z postawami wiążą się zmienne demograficzne, takie jak: wiek, religijność, sytuacja materialna oraz poziom wykształcenia. Analiza korelacji wykazała niewielki pozytywny związek akceptacji Ukraińców z wiekiem, $r(955) = 0,10$, $p = 0,003$, i wykształceniem, $r(955) = 0,08$, $p = 0,012$ oraz niewielki negatywny związek religijnością, $r(955) = -0,9$, $p = 0,005$. Najsilniejszy, choć mimo wszystko słaby związek zaobserwowaliśmy między akceptacją Ukraińców i sytuacją finansową. Im gorsza jest sytuacja finansowa danej osoby, tym niższy jest jej poziom akceptacji Ukraińców w otoczeniu, $r(934) = 0,18$, $p < 0,001$. W przypadku postrzeganego podobieństwa nie zaobserwowaliśmy związków z wiekiem i wykształceniem. Z kolei zarówno zaobserwowany negatywny związek z religijnością, $r(955) = -0,07$, $p < 0,01$, jak i pozytywny związek z sytuacją finansową okazał się słaby, $r(934) = 0,10$, $p < 0,01$. Z analiz wynika zatem, że osoby biedniejsze nastawione były bardziej sceptycznie do uchodźców z Ukrainy. Osoby mające bardziej prawicowe poglądy w nieco mniejszym stopniu akceptowały Ukraińców w swoim otoczeniu, $r(942) = -0,12$, $p < 0,001$.

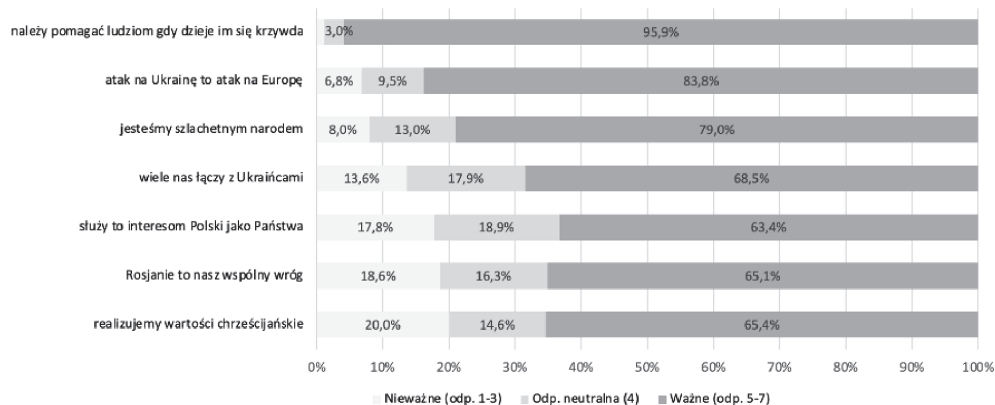
W omawianym badaniu pytaliśmy też o rodzaje pomocy udzielanej uchodźcom z Ukrainy od początku wojny, w odniesieniu do każdego z nich badani mogli zaznaczyć, że nie udzielali takiej pomocy, udzielili jej raz lub udzielili jej więcej niż raz. Procentowy

rozkład odpowiedzi z pierwszego pomiaru ($N = 957$ osób) pokazuje, że najczęściej udzielanymi rodzajami pomocy była pomoc rzeczowa (58% badanych udzieliła takiej pomocy przynajmniej raz), finansowa (54% badanych) i publiczna, przejawiająca się wyrażaniem poparcia w Internecie (46% badanych) (zob. ryc. 4). Ponad 15% badanych przez nas Polaków było zaangażowanych w pracę wolontariacką na rzecz Ukraińców, a prawie 6% dało uchodźcom schronienie w swym mieszkaniu. Liczby te potwierdzają olbrzymią skalę pomocy w polskim społeczeństwie.

Ryc. 4. Procentowy rozkład odpowiedzi dotyczących rodzajów pomocy udzielanej uchodźcom z Ukrainy

W debacie publicznej pojawiło się wiele wyjaśnień tak dużej skali pomocy udzielanej przez Polaków Ukraincom. Dotyczyły one zarówno podobieństwa kulturowego Polaków i Ukraińców, postrzegania Rosji jako wspólnego wroga, postrzegania naszego narodu jako szlachetnego, jak również realizowania interesu Polski i Europy. W naszym badaniu przedstawiliśmy listę siedmiu różnych uzasadnień i zapytaliśmy, które z nich są ważne, a które mniej ważne dla badanych, na skali od 1 (zdecydowanie nieważne) do 7 (zdecydowanie ważne). Rycina 5 pokazuje wagę poszczególnych uzasadnień u osób, które udzieliły uchodźcom z Ukrainy przynajmniej jednego rodzaju pomocy ($N = 800$). Choć wszystkie podane uzasadnienia były uznane za ważne przez większość badanych, osoby pomagające najczęściej wskazywały na obowiązek moralny dotyczący pomagania, obronę Europy przed atakiem najeźdźcy oraz postrzeganie Polaków jako szlachetnego narodu. Z kolei często przytaczane w przestrzeni publicznej wyjaśnienie, że Polacy pomagali Ukraińcom, mobilizując się przeciw wspólnemu wrogowi, było według deklaracji naszych badanych mniej istotne, podobnie jak to dotyczące realizowania przez pomoc wartości chrześcijańskich.

Ryc. 5. Procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie, na ile ważne są różne uzasadnienia pomocy uchodźcom z Ukrainy w Polsce

Warto też spojrzeć na profil demograficzny osób, które udzieliły pomocy w pierwszych tygodniach wojny. Gdy uwzględnimy sumaryczny wskaźnik pomocy uwzględniający jej stopień i różne jej rodzaje (na skali 0–14), okazuje się, że pomoc Ukraińcom częściej deklarowały kobiety niż mężczyźni, $t(955) = 2,78$, $p = 0,006$, osoby z wyższym poziomem wykształcenia, $r(955) = 0,16$, $p < 0,001$, mające lepszą sytuację finansową, $r(955) = 0,13$, $p < 0,001$, oraz częściej biorące udział w praktykach religijnych, $r(955) = 0,15$, $p < 0,001$, przy czym zależności te były słabe. Z kolei wiek oraz poglądy polityczne nie różnicowały istotnie badanych. A zatem w kwestii udzielania pomocy Ukraińcom Polacy w mniejszym stopniu kierowali się preferencjami politycznymi, a raczej innymi przekonaniem i normami.

Nasze badanie pokazało ponadto istotne znaczenie kontaktów w kształtowaniu zachowań pomocowych: osoby, które przed wybuchem wojny w Ukrainie znały osobiście kogoś pochodzącego z Ukrainy częściej udzielały pomocy uchodźcom z Ukrainy niż osoby, które nie znały nikogo takiego, $t(699,711) = 7,23$, $p < 0,001$, ponadto osoby znające więcej takich osób udzielały pomocy częściej, $r(942) = 0,27$, $p < 0,001$. Jest to zgodne z hipotezą kontaktu, zgodnie z którą lepsze postawy mamy wobec grup, z których członkami mieliśmy wcześniej bezpośredni kontakt (Allport, 1954).

Postrzegane zagrożenia i możliwości związane z obecnością uchodźców z Ukrainy

Migracje na masową skalę, które obserwowaliśmy po wybuchu wojny w Ukrainie, mogą wzbudzać poczucie zagrożenia – zarówno tego określanego przez psychologów jako realistyczne, jak i symboliczne (Stephan i Stephan, 2000). Mogą być jednak również traktowane jako potencjał dla kraju i społeczeństwa goszczącego uchodźców. W ba-

daniu zapytaliśmy zarówno o nadzieje Polaków związane z przyjęciem uchodźców z Ukrainy, jak i postrzegane przez nich zagrożenia. Odpowiedzi na pytania udzielane były na skali od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam do 7 – zdecydowanie się zgadzam. Pytania, które zadaliśmy, wraz ze średnimi odpowiedziami wśród osób badanych zaprezentowane są w tabeli 2.

Tabela 2. Postrzegane zagrożenia i korzyści dla Polski związane z przyjęciem uchodźców z Ukrainy. Średnie oraz odchylenia standardowe

Miary	Średnia	SD
Zagrożenia		
Obecność uchodźców z Ukrainy w Polsce zmniejsza szansę na znalezienie pracy przez Polaków	3,77	2,01
Wartości uchodźców z Ukrainy zagrażają wartościom wyznawanym przez społeczeństwo polskie	2,84	1,80
Obecność uchodźców z Ukrainy w Polsce zmniejsza szansę na znalezienie mieszkania przez Polaków	3,9	1,96
Obecność uchodźców z Ukrainy w Polsce stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia Polaków	3,26	1,88
Korzyści		
Obecność uchodźców z Ukrainy w Polsce to szansa na rozwój naszej gospodarki	4,56	1,62
Myślę, że dzięki ukraińskim uchodźcom Polska stanie się krajem bardziej różnorodnym	4,76	1,62
Dzięki przyjęciu ukraińskich uchodźców Polska może wzmocnić swoją pozycję	4,6	1,73
Dzięki przyjęciu ukraińskich uchodźców życie w Polsce będzie ciekawsze	4,29	1,77

Z analizy wynika, że Polacy w pierwszych tygodniach wojny częściej traktowali Ukraińców jako potencjał niż jako źródło zagrożeń, $t(956) = -12,7$, $p < 0,001$. Spośród zagrożeń badani najczęściej wskazywali na zagrożenie dotyczące rynku mieszkaniowego w Polsce. Nieco mniej zagrażające wydawały się problemy ze znalezieniem pracy. Najmniejsza część badanych wskazywała na zagrożenia związane z potencjalnymi różnicami w wartościach wyznawanych przez Polaków i uchodźców z Ukrainy. Z kolei największy potencjał badani widzieli w zwiększeniu różnorodności Polski, a także w szansie na rozwój polskiej gospodarki i wzmocnienie pozycji Polski. Nieco mniejsze, choć dalej wysokie, poparcie zyskał pogląd, że przyjęcie uchodźców sprawi, że życie w Polsce stanie się ciekawsze.

Analiza wariancji z powtarzanymi pomiarami pokazała, że średni poziom zagrożeń związanych z obecnością uchodźców z Ukrainy nie zmienił się w trakcie trwania badania, $F(2,1252) = 2,80$, $p = 0,061$. Podobna analiza wykazała, że nie zmienił się poziom

postrzegania uchodźców jako potencjału dla Polski, $F(2,1252) = 2,12, p = 0,12$. Wnioskować można zatem, że w pierwszych miesiącach wojny postrzegane pozytywne skutki przyjęcia uchodźców utrzymywały się na podobnym, zdecydowanie wyższym niż potencjalne zagrożenia, poziomie. Obiektywnie sytuacja związana z kryzysem uchodźczym w Polsce była trudna, a niektóre z dostrzeganych zagrożeń, jak na przykład zmniejszenie puli dostępnych mieszkań na wynajem w dużych miastach, były adekwatnym opisem sytuacji, z którą mierzyło się wielu polskich najemców i nabywców nieruchomości (Biskupski, 2022). Mimo to, w pierwszych miesiącach wojny, Polacy nie zmienili swoich poglądów: widzieli przyjęcie uchodźców z Ukrainy mniej jako zagrożenie, a bardziej jako potencjał.

W kolejnym kroku postanowiliśmy sprawdzić, gdzie w społeczeństwie widać było wyższe poziomy dostrzeganych zagrożeń i możliwości związanych z obecnością uchodźców z Ukrainy w Polsce. Przyjrzelśmy się tym samym korelatom, co w wypadku poprzednich analiz: cechom demograficznym (płeć, wykształcenie), religijności, sytuacji materialnej oraz przekonaniom politycznym.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że kobiety dostrzegały nieznacznie mniej potencjalnych korzyści ($M = 4,36, SD = 1,59$) niż mężczyźni ($M = 4,77, SD = 1,38$), $t(952) = -4,26, p < 0,001$. Dostrzegały one również nieznacznie więcej zagrożeń ($M = 3,73, SD = 1,69$) niż mężczyźni ($M = 3,13, SD = 1,48$), $t(954) = 5,75, p < 0,001$. Podobna zależność wystąpiła w przypadku wieku: wraz z wiekiem zmniejsza się poziom dostrzeganych zagrożeń, $r(955) = -0,24, p < 0,001$, i zwiększał poziom dostrzeganych możliwości, $r(955) = 0,32, p < 0,001$. Podobnie, Polacy w gorszej sytuacji materialnej mniej dostrzegali możliwości, $r(934) = -0,15, p < 0,001$, a więcej zagrożeń związanych z obecnością uchodźców z Ukrainy, $r(934) = 0,20, p < 0,001$.

Osoby o wyższym poziomie wykształcenia dostrzegały mniej zagrożeń, $r(955) = -0,17, p < 0,001$. Poziom wykształcenia jednak nie miał związku z dostrzeganiem możliwości, które mogła dać ówczesna sytuacja. Osoby religijne z kolei widziały więcej zagrożeń związanych z przyjęciem Ukraińców do Polski, ale religijność, podobnie jak w przypadku wykształcenia, nie miała związku z dostrzeganymi korzyściami związanymi z przyjęciem uchodźców, $r(955) = 0,15, p < 0,001$.

Poglądy polityczne również związane były, choć słabo, z postrzeganymi zagrożeniami – osoby o poglądach bardziej prawicowych widziały nieco więcej zagrożeń – ale nie odnotowaliśmy istotnego związku z postrzeganymi możliwościami, $r(942) = 0,12, p < 0,001$. Podsumowując, dostrzeganie zagrożeń płynących z przyjęcia uchodźców jest powiązane z takimi cechami demograficznymi, jak: płeć, poziom wykształcenia, sytuacja finansowa i religijność. Z kolei związki zmiennych demograficznych z dostrzeganiem pozytywnych skutków migracji występują jedynie w przypadku płci, wieku oraz sytuacji finansowej. Młodsze osoby oraz te o gorszej sytuacji finansowej dostrzegają więcej

zagrożeń i ma to równocześnie swoje odzwierciedlenie w mniejszej gotowości do dostrzeżenia potencjału wynikającego z obecności uchodźców ukraińskich w Polsce.

Powszechność teorii spiskowych i dezinformujących treści o Ukraińcach

Wybuch wojny w Ukrainie był dla większości Polek i Polaków nieoczekiwanym wydarzeniem. W kryzysowych sytuacjach pojawia się niepokój, lęk o przyszłość swoją i społeczeństwa. Równocześnie spada poczucie kontroli zarówno na poziomie narodowym, jak i indywidualnym. Jest to doskonały grunt pod teorie spiskowe – nieweryfikowalne wytłumaczenia zaistniałej sytuacji, wskazujące na ukryte działania wpływowych aktorów (Kofta i in., 2020). W naszym badaniu chcieliśmy dowiedzieć się, w jakim stopniu Polacy uważali za wiarygodne różne spiskowe wyjaśnienia ówczesnej sytuacji, które pojawiały się w tamtym czasie w przestrzeni publicznej. Odpowiedzi na pytania udzielali na skali od 1 – zdecydowanie niewiarygodne do 7 – zdecydowanie wiarygodne. Poszczególne teorie spiskowe wraz ze średnimi odpowiedziami znajdują się w tabeli 3.

Tabela 3. Rozpowszechnienie teorii spiskowych związanych z wojną w Ukrainie i uchodźcami ukraińskimi w Polsce. Średnie oraz odchylenia standardowe

Miary	Średnia	SD
Wojna w Ukrainie to wynik zakulisowych porozumień mocarstw	3,76	1,96
Strumień uchodźców trafiających z Ukrainy do Polski jest sterowany przez Putina	2,80	1,79
Rząd Polski wykorzystuje sytuację w Ukrainie w celu zdobycia większej władzy nad obywatelami	3,68	2,04
Polscy politycy mieli świadomość zbliżającej się wojny w Ukrainie i celowo porozumiewali się z innymi politykami prorosyjskimi w tygodniach poprzedzających atak na Ukrainę	3,26	1,89
Wojna w Ukrainie jest zainspirowana przez korporacje dążące do zwiększenia sprzedaży broni	3,19	1,82
To bliżej nieznanymi międzynarodowymi gracze wywołali wojnę w Ukrainie, posługując się Putinem	2,90	1,84
Rosyjski wywiad z pewnością wykorzystuje strumień uchodźców do infiltrowania Polski swoimi agentami	4,33	1,85

Z analizy średnich odpowiedzi wynika, że Polacy uważają poszczególne teorie o charakterze spiskowym za raczej mało prawdopodobne. Jedynym wyjątkiem jest twierdzenie o tym, że rosyjski wywiad wykorzystuje strumień uchodźców w celu infiltracji Polski. Polacy są skłonni uznać ją za najbardziej prawdopodobną. Za najmniej prawdopodobne Polacy uważają twierdzenie, że strumień uchodźców jest sterowany przez Pu-

tina. Analizy wskazują zatem na ogólny brak wiary w teorie spiskowe w pierwszych tygodniach wojny. Co więcej, niski poziom wiarygodności teorii spiskowych utrzymuje się przez cały okres trwania badania, $F(2,1250) < 0,01$, $p = 0,99$. Sytuacja, w której znaleźli się Polacy w tamtym czasie, stwarzała warunki skłaniające do poszukiwania wyjaśnień o charakterze spiskowym (Bilewicz i Sędek, 2015). Z naszego badania wynika jednak, że oparli się oni tego typu wyjaśnieniom.

Zapytaliśmy Polaków również o wiarygodność różnych negatywnych przekonań na temat uchodźców z Ukrainy, które krążyły wówczas w mediach społecznościowych, trafnie nazwanych przez Sadurę i Sierakowskiego (2022) „opowieściami-chwastami”. Podobnie jak w przypadku teorii spiskowych, odpowiedzi udzielano na skali od 1 – zdecydowanie niewiarygodne do 7 – zdecydowanie wiarygodne. Średnie odpowiedzi na poszczególne pytania znajdują się w tabeli 4.

Tabela 4. Rozpowszechnienie potocznych teorii na temat napływu uchodźców („opowieści-chwasty”). Średnie oraz odchylenia standardowe

Miary	Średnia	SD
Większość uchodźców przybywających z Ukrainy tak naprawdę chce skorzystać z europejskiej pomocy socjalnej.	3,65	1,93
Nawet po zakończeniu wojny Ukraińcy, którzy przyjechali teraz do Polski, zostaną tu jako imigranci zarobkowi.	4,42	1,66
Wśród uchodźców dominują ci, którzy chcą poprawić swoją sytuację materialną.	3,50	1,91

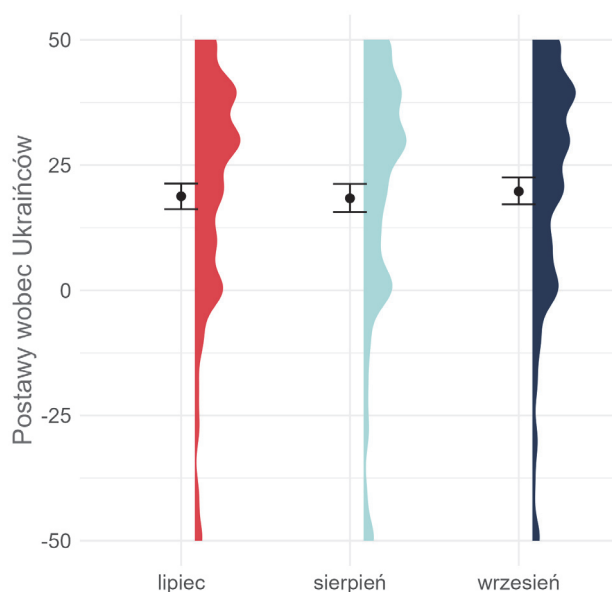
Jako najbardziej wiarygodne Polacy ocenili stwierdzenie o pozostaniu ukraińskich uchodźców w Polsce pomimo zakończenia wojny. Mniej uważa za wiarygodne stwierdzenie o wykorzystywaniu przez uchodźców z Ukrainy sytuacji do poprawienia swojej sytuacji materialnej oraz twierdzenie sugerujące, że celem uchodźców z Ukrainy jest tak naprawdę skorzystanie z pomocy socjalnej oferowanej przez państwa Unii Europejskiej. Podobnie jednak jak w przypadku teorii spiskowych, średni wskaźnik wiarygodności „opowieści-chwastów” nie zmienił się w trakcie trwania badania i pozostał na podobnie niskim poziomie, $F(2,1250) = 0,27$; $p = 0,77$. Teza Sadury i Sierakowskiego (2022) o ich rosnącej popularności, przynajmniej w odniesieniu do pierwszych miesięcy wojny, nie znajduje zatem poparcia w naszych badaniach.

Zadaliśmy sobie również pytanie, czy oceniana wiarygodność przekonań spiskowych oraz tak zwanych „opowieści-chwastów” jest związana z wykorzystywanymi w innych analizach zmiennymi demograficznymi. Analizy pokazały, że osoby o gorszej sytuacji materialnej uważały teorie spiskowe na temat Ukraińców za bardziej wiarygodne, $r(934) = -0,12$, $p < 0,001$. „Opowieści-chwasty” pojawiały się najczęściej wśród osób

o niższym poziomie wykształcenia, $r(955) = -0,15$, $p < 0,001$, bardziej religijnych, $r(955) = 0,16$, $p < 0,001$, i gorzej sytuowanych materialnie, $r(934) = -0,16$, $p < 0,001$. Były one nieznacznie częstsze wśród kobiet ($M = 3,98$, $SD = 1,61$) niż wśród mężczyzn ($M = 3,72$, $SD = 1,54$), $t(952) = 2,61$, $p = 0,009$.

Postrzeganie uchodźców z Ukrainy w miesiącach letnich i wczesną jesienią

O ile w pierwszym okresie inwazji rosyjskiej na Ukrainę można było zaobserwować jednoznaczną poprawę postaw, które w kolejnych miesiącach utrzymywały się na tym samym poziomie, pytaniem pozostaje, czy pozytywny stosunek do Ukraińców utrzymał się w czasie. Wraz z przedłużającą się wojną, nadchodzącą zimą i rosnącymi kosztami agresji Rosji na Ukrainę zaczęły pojawiać się obawy o to, jak zmieni się stosunek Polaków do Ukraińców. Nieraz wspomniano o możliwym „wyczerpaniu empatycznym” (Sabo, 2011) jako potencjalnej przyczynie pogorszenia się postaw społeczeństwa.

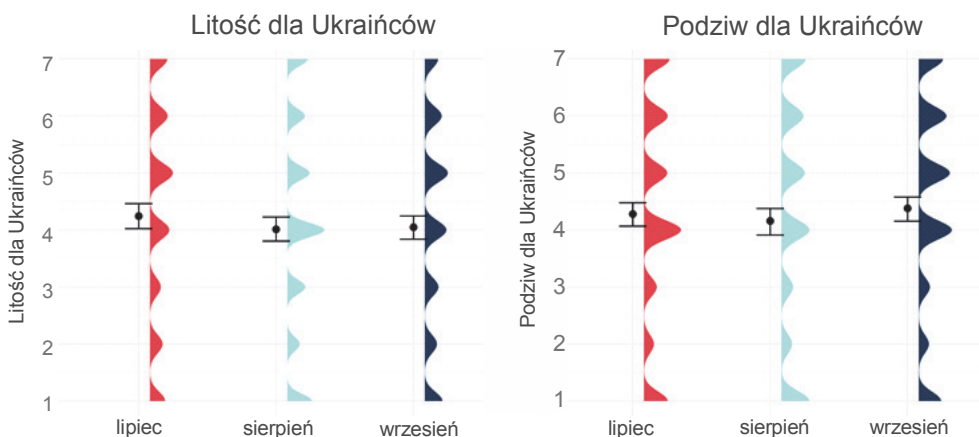
Ryc. 6. Stosunek do Ukraińców w lipcu, sierpniu i wrześniu 2022. Wykres przedstawia średnie, 95% przedziały ufności oraz rozkłady odpowiedzi

Aby zbadać, jak zmieniały się postawy wobec Ukraińców w Polsce w późniejszych miesiącach, przeprowadziliśmy badanie podłużne od lipca do września 2022 roku, w którym co miesiąc wracano do tych samych osób i zadawano im te same pytania. Każda fala zaczynała się 20 dnia danego miesiąca. Próba w pierwszej fali badania była kwotowa pod względem wieku, płci i poziomu wykształcenia. W pierwszej fali badania wzięło udział 518 osób (49% kobiet, 51% mężczyzn, $M_{\text{wiek}} = 48,7$, $SD_{\text{wiek}} = 16,00$). W drugiej fali wzięły

udział 434 osoby (47% kobiet, 53% mężczyzn, $M_{\text{wiek}} = 50,1$, $SD_{\text{wiek}} = 16,00$). W trzeciej fali wzięło udział 329 osób (48% kobiet, 52% mężczyzn, $M_{\text{wiek}} = 51,7$, $SD_{\text{wiek}} = 15,2$). W badaniu zmierzylismy postawy wobec Ukraińców oraz poziom odczuwanej litości i podziwu za pomocą takich samych skal, jak w pierwszym badaniu.

Jak widać poniżej, stosunek do Ukraińców nie zmienił się istotnie w czasie i pozostawał pozytywny (ryc. 6), $F(2,656) = 0,78$, $p = 0,46$ ($M_{\text{lipiec}} = 18,80$, $SD_{\text{lipiec}} = 24,10$; $M_{\text{sierpień}} = 18,40$, $SD_{\text{sierpień}} = 26,10$; $M_{\text{wrzesień}} = 19,70$, $SD_{\text{wrzesień}} = 24,40$).

Również poziom podziwu nie zmienił się istotnie w czasie, $F(2, 656) = 2,74$, $p = 0,07$ ($M_{\text{lipiec}} = 4,28$, $SD_{\text{lipiec}} = 1,97$; $M_{\text{sierpień}} = 4,16$, $SD_{\text{sierpień}} = 2,07$; $M_{\text{wrzesień}} = 4,38$, $SD_{\text{wrzesień}} = 1,93$). Litość zmieniła się w czasie, $F(2,656) = 3,29$, $p = 0,04$ ($M_{\text{lipiec}} = 4,24$, $SD_{\text{lipiec}} = 1,95$; $M_{\text{sierpień}} = 4,01$, $SD_{\text{sierpień}} = 1,93$; $M_{\text{wrzesień}} = 4,05$, $SD_{\text{wrzesień}} = 1,91$). Poziom odczuwanej litości spadł między lipcem i sierpniem, ale była to niewielka zmiana. Zmiany obu emocji przedstawione są na ryc. 7.

Ryc. 7. Litość i podziw wobec Ukraińców w lipcu, sierpniu i wrześniu. Wykres przedstawia średnie, 95% przedziały ufności oraz rozkłady odpowiedzi

Z analiz wynika zatem, że zarówno ogólne postawy, jak i emocje odczuwane w stosunku do Ukraińców pozostawały stabilne w czasie. Jedyną emocją, której poziom nieznacznie spadł, jest litość. Postawy wobec Ukraińców pozostawały pozytywne przez cały okres badania.

Uchodźcy z Ukrainy na tle innych grup uchodźców

Opisana w poprzednich akapitach reakcja Polaków na wojnę w Ukrainie oraz kryzys uchodźczy zaskoczyła wielu obserwatorów życia społecznego. Jednym z powodów tego zdziwienia był brak podobnej mobilizacji w drugiej połowie 2021 roku, gdy na granicę

polско-białoruską zaczęli trafiać uchodźcy z Bliskiego Wschodu i Afryki (Czarnota i in., 2021). Oprócz garstki aktywistów i mieszkańców miejscowości przygranicznych nikt nie interesował się losem uwięzionych w pasie ziemi niczyjej migrantów, nie udzielał im pomocy medycznej czy nie pomagał w znalezieniu zakwaterowania. Wręcz przeciwnie – w zrealizowanym na przełomie listopada i grudnia sondażu CBOS dwie trzecie (66%) ankietowanych opowiedziało się natomiast za budową zapory, która utrudniałaby nielegalną migrację (Feliksiak, 2021).

Z czego wynikały różnice w postawach wobec uchodźców z Ukrainy oraz tych koczujących na granicy z Białorusią? Kto najbardziej różnił się w swoich postawach wobec tych dwóch grup? Odpowiedzi na te i inne pytania poszukiwaliśmy w 3-falowym sondażu internetowym (innym niż omówiony w poprzednich częściach tego tekstu; $N = 798$), zrealizowanym w marcu i kwietniu 2022 roku (Górska, 2022; Górska i Tausch, 2022). Zebrana próba miała charakter kwotowy i uwzględniała rozkłady płci i wieku w populacji dorosłych Polaków. Przedstawione niżej analizy opierają się na danych z pierwszej fali tego badania.

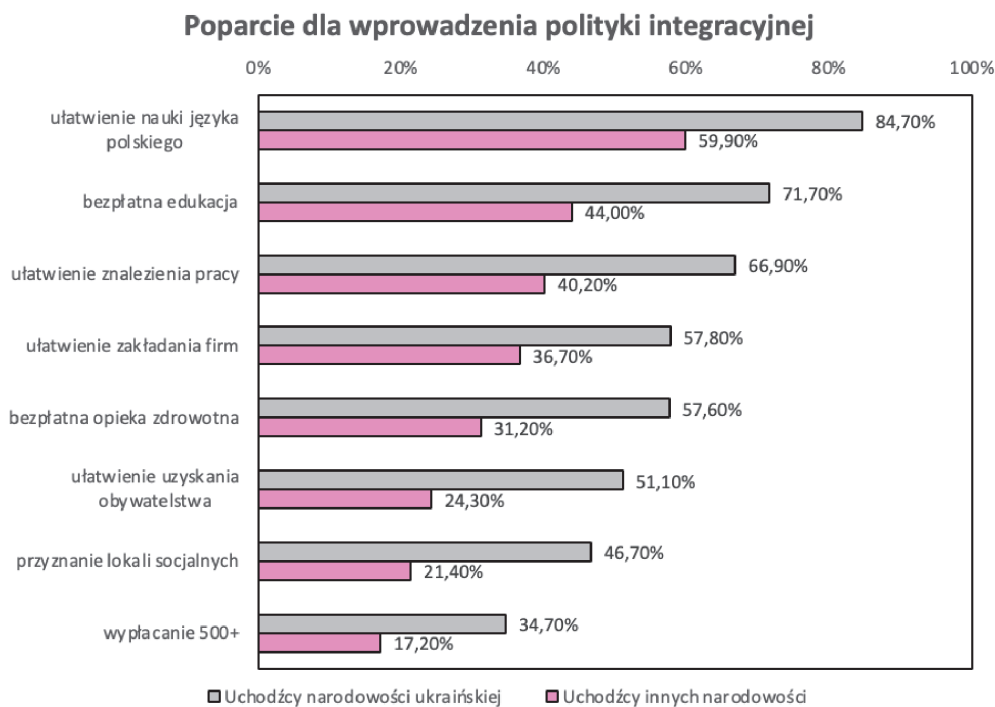
Część pytań, na które odpowiadały osoby badane, zadawana była w odniesieniu do dwóch grup – „uchodźców narodowości ukraińskiej” oraz „uchodźców narodowości innej niż ukraińska (np. Afgańczyków, Hindusów, Afrykanów)”². W ten sposób mierzone były uczucia względem grupy obcej oraz poparcie dla działań integracyjnych państwa skierowanych do uchodźców.

Postawę względem dwóch grup uchodźców (oraz Polaków i Rosjan) mierzono, podobnie jak w poprzednich badaniach, za pomocą termometru uczuć (Alwin, 1997), na skali od 0°C do 100°C, gdzie 0°C oznaczało „uczucia zimne, negatywne”, 50°C „uczucia neutralne”, a 100°C – „uczucia ciepłe, pozytywne”. Stosunek badanych do Rosjan, Polaków, uchodźców ukraińskich i uchodźców spoza Ukrainy był znacząco różny, $F(2,53; 2012,72) = 1643,72$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,673$. Polacy deklarowali najbardziej pozytywne postawy wobec grupy własnej (Polaków, $M = 83$; $SD = 17,03$). Nieco gorsze, ale zdecydowanie wciąż pozytywne były uczucia wobec uchodźców narodowości ukraińskiej ($M = 73,35$; $SD = 19,53$). Przeciętny Polak deklarował neutralny stosunek do uchodźców innych narodowości ($M = 51,31$; $SD = 24,22$). Najbardziej negatywny stosunek Polacy deklarowali wobec Rosjan ($M = 19,90$; $SD = 23,16$). Różnice pomiędzy wszystkimi czterema grupami były istotne statystycznie ($p < 0,001$).

Uczestników i uczestniczki badania zapytano również o ich stosunek do różnych form wsparcia państwa dla uchodźców. Odpowiedzi można było udzielać na skali od 1 (Zdecydowanie nie popieram) do 7 (Zdecydowanie popieram). Rysunek 8 przedstawia

² Mimo że bycie Afrykaninem odnosi się do miejsca zamieszkania, nie zaś narodowości danej osoby, ze względu na potencjalnie ograniczoną świadomość struktury etnicznej tego kontynentu w pytaniu nie wskazano konkretnych narodowości afrykańskich.

odpowiedzi otrzymane, gdy pytano o uchodźców narodowości ukraińskiej oraz uchodźców innych narodowości.

Ryc. 8. Poparcie działań państwa skierowanych do uchodźców narodowości ukraińskiej oraz uchodźców innych narodowości. Odpowiedzi 5–7 zinterpretowano jako poparcie dla danej polityki integracyjnej

Najwięcej osób badanych opowiadało się za ułatwieniem uchodźcom nauki języka polskiego, zaś najmniej za wypłacaniem im środków z programu 500+, niezależnie od tego, kogo by dotyczyły. W większym stopniu popierano wsparcie państwa dla uciekających przed wojną Ukraińców niż uchodźców innych narodowości.

Przedstawione powyżej badanie jednoznacznie wskazuje na odmienną postawę Polaków wobec uchodźców z Ukrainy i postaw wobec uchodźców z krajów afrykańskich czy Bliskiego Wschodu. Badanie to wskazuje również, że nie wszystkie formy wsparcia publicznego dla uchodźców zyskują podobne poparcie polskiego społeczeństwa. O ile zagwarantowanie ukraińskim uchodźcom dostępu do służby zdrowia czy szkolnictwa publicznego jest akceptowane przez zdecydowaną większość badanych, o tyle znacznie większy jest opór Polaków wobec bezpośrednich świadczeń finansowych dla uchodźców oraz wsparcia mieszkaniowego.

Podsumowanie

Prowadzone w 2022 roku badania postaw Polaków wobec Ukraińców wskazują na jednoznacznie pozytywny stosunek do uchodźców z tego kraju. Przed rosyjską inwazją w lutym 2022 roku stosunek do Ukraińców był i tak stosunkowo pozytywny na tle postaw Polaków wobec innych grup mniejszościowych czy uchodźców. Tym, co charakteryzowało stosunek Polaków do Ukraińców, było zakorzenienie tych postaw w faktycznych doświadczeniach – wielu Polaków deklarowało kontakt z Ukraińcami, co w efekcie przekładało się na bardziej pozytywny stosunek do tej grupy imigrantów (por. Górska, 2022). Po lutowej inwazji Rosji na Ukrainę Polacy mieli jeszcze więcej okazji, by bezpośrednio poznać Ukraińców. Przedstawione powyżej analizy dowodzą, że bezpośredni kontakt znacząco wpłynął na akceptację kolejnych grup Ukraińców trafiających do Polski oraz udzielaną im pomoc.

Kolejnym istotnym czynnikiem kształtującym postawy Polaków wobec Ukraińców po inwazji był podziw dla narodu ukraińskiego. Szacunek dla narodu broniącego swojej wolności bezpośrednio przekładał się na większą akceptację uchodźców. Co więcej, uczucie to okazało się być trwałe w czasie – i zarówno podziw, jak i generalnie pozytywne postawy widoczne były we wszystkich kolejnych pomiarach prowadzonych wiosną i latem.

O ile stosunek do Ukraińców zdawał się łączyć Polaków, to jednak nie wszystkie formy pomocy ukraińskim uchodźcom spotykały się z równą akceptacją społeczną. Szczególnie w wypadku bezpośrednich świadczeń finansowych (program 500+) czy wsparcia państwa w zagwarantowaniu Ukraińcom mieszkań akceptacja społeczna była znacznie niższa. Koresponduje to z faktem, że wśród najuboższych Polaków ogólna akceptacja ukraińskich uchodźców, stosunek do nich i gotowość pomocy były niższe aniżeli wśród lepiej sytuowanej części polskiego społeczeństwa. To wśród uboższych Polaków większą popularnością cieszyły się też rozmaite teorie spiskowe i treści dezinformujące na temat ukraińskich uchodźców. Ogólnie wysoki poziom akceptacji Ukraińców w populacji oraz brak wyraźnych zmian postaw w kolejnych miesiącach roku 2022 sugerują, że nie możemy jednak mówić tu o realistycznym konflikcie grupowym między Polakami a uchodźcami z Ukrainy. Przejawy niechęci są nadal rzadkie, a ich częstość nie zdaje się wzrastać. Ponadto obserwujemy jedynie słabe zależności między cechami demograficznymi takimi jak wiek czy poziom wykształcenia, poglądami politycznymi, oraz akceptacją uchodźców oraz natężeniem udzielanej im pomocy. Wyniki te, w zestawieniu z uzasadnieniami dotyczącymi pomagania wśród osób, które udzieliły pomocy w pierwszych tygodniach wojny, sugerują, że to znajomość tej konkretnej grupy obcej oraz normy dotyczące pomagania były w dużej mierze odpowiedzialne za pozytywne postawy wobec uchodźców z Ukrainy.

Czy możemy zatem twierdzić, że Polska w roku 2022 stała się społeczeństwem otwartym na wielokulturowość i szanującym uchodźców? Wniosek taki byłby nie w pełni uzasadniony. Duże rozbieżności w stosunku Polaków do uchodźców ukraińskich i uchodźców z innych państw każą sądzić, że Ukraińcy są traktowani jako grupa bardzo specyficzna i dochodzi tu do swoistej subtypizacji (por. Richard i Hewstone, 2001): stosunek do Ukraińców wyraźnie odróżnia się od postaw wobec innych grup uchodźców, które to postawy pozostają nadal negatywne i obarczone dużym poziomem nieufności. Z drugiej strony, badania dotyczące wtórnego transferu efektu kontaktu (Tausch, i in., 2010) sugerowałyby, że kolejne miesiące i lata doświadczania pozytywnych kontaktów z uchodźcami z Ukrainy mogą przelożyć się na większą akceptację uchodźców z innych państw. Proces ten wymaga jednak czasu.

Bibliografia

- Allport G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Alwin D.F. (1997). Feeling thermometers versus 7-point scales: Which are better? *Sociological Methods & Research*, 25, 318-340. doi:10.1177/0049124197025003003
- Baszczak Ł., Kielczewska A., Kukołowicz P., Wincewicz A., Zyzik R. (2022), Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
- Biskupski Z. (2022). *Wojna na Ukrainie mocno wpływa na polski rynek mieszkaniowy: Kłopoty z pracownikami na budowach poszukiwane mieszkania na najem*. Strefa Biznesu. <https://strefabiznesu.pl/wojna-na-ukrainie-mocno-wplywa-na-polski-rynek-mieszkaniowy-kłopoty-z-pracownikami-na-budowach-poszukiwane-mieszkania-na-najem/ar/c3-16091077>
- Bilewicz M., Marchlewska M., Soral W., Winiewski M. (2014). Mowa nienawiści. *Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Bilewicz M., Sedek G. (2015). Conspiracy stereotypes: Their sociopsychological antecedents and consequences. [W:] M. Bilewicz, A. Cichocka, W. Soral *The psychology of conspiracy* (s. 21–40). Routledge.
- Bogardus E.S. (1933). A social distance scale. *Sociology & Social Research*, 17, 265–271.
- Bulska D., Winiewski M., Bilewicz M. (red.) (2022). *Uprzedzenia w Polsce 2021. Postawy a ideologia polityczna*. Warszawa: Liberi Libri.
- Chalimonik H. (2022, 20 czerwca). Cała Polska pomaga Ukraińcom. Upada mit o ksenofobii Polaków. *Gazeta Wyborcza*, pobrano z <https://wyborcza.pl/7,75399,28585315,cala-polska-pomaga-ukraincom-peka-mit-o-ksenofobii-polakow.html>
- Cuddy A.J.C., Susan T. Fiske, P. Glick. The BIAS map: behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of personality and social psychology* 92.4 (2007): 631.
- Downarowicz P., Wydra A. (2022). *Zaangażowanie Polaków w aktywną pomoc uchodźcom z Ukrainy*. COPOCS Research Brief 1. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Sociology.
- Duszczyk M., Kaczmarczyk P. (2022). War and migration: the recent influx from Ukraine into Poland and possible scenarios for the future. *CMR Spotlight*, 4(39).
- Feliński M. (2021). Opinia publiczna wobec kryzysu na granicy z Białorusią. Komunikat z badań. Centrum Badania Opinii Społecznej. Pobrano z: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_160_21.PDF

- Górny A. (2017). All circular but different: variation in patterns of Ukraine-to-Poland migration. *Population Space and Place*, 23, 8, <https://doi.org/10.1002/psp.2074>.
- Górska P. (2022). Równi i równiejsi. [W:] D. Bulska, M. Winiewski, M. Bilewicz (red.), *Uprzedzenia w Polsce 2021. Postawy a ideologia polityczna*. Warszawa: Liberi Libri.
- Górska P., Tausch N. (2022). Dynamic, yet stable: Separating within- and between-person components of collective action in support of a disadvantaged outgroup and its antecedents. *Social Psychological and Personality Science*. <https://doi.org/10.1177/1948550622113388>
- Kanas A., Scheepers P., Sterkens C. (2015). Interreligious contact, perceived group threat, and perceived discrimination: Predicting negative attitudes among religious minorities and majorities in Indonesia. *Social Psychology Quarterly*, 78(2), 102–126.
- Kardas P., Babicki M., Krawczyk J., Mastalerz-Migas A. (2022). War in Ukraine and the challenges it brings to the Polish healthcare system. *The Lancet Regional Health–Europe*, 15.
- Kofta M., Soral W., Bilewicz M. (2020). What breeds conspiracy antisemitism? The role of political uncontrollability and uncertainty in the belief [W:] Jewish conspiracy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118, 900–918. <https://doi.org/10.1037/pspa0000183>
- Richards Z., Hewstone M. (2001). Subtyping and subgrouping: Processes for the prevention and promotion of stereotype change. *Personality and Social Psychology Review*, 5(1), 52-73.
- Roccas S., Schwartz S.H. (1993). Effects of intergroup similarity on intergroup relations. *European Journal of Social Psychology*, 23(6), 581–595. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420230604>
- Sabo B. (2011). Reflecting on the concept of compassion fatigue. *Online journal of issues in nursing*, 16(1).
- Sadura P., Sierakowski S. (2022). *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom. Raport z badań socjologicznych*. Warszawa: Krytyka Polityczna.
- Stefaniak A., Bilewicz M., Winiewski M. (red.). (2015). *Uprzedzenia w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.
- Stefaniak A., Malinowska K., Witkowska M. (2018). Kontakt międzygrupowy i dystans społeczny w Polskim Sondażu Uprzedzeń. [W:] A. Stefaniak, M. Winiewski (red.). *Uprzedzenia w Polsce 2017. Oblicza przemocy międzygrupowej*. Wydawnictwo Liberi Libri.
- Stefaniak A., Winiewski M. (red.). (2018). *Uprzedzenia w Polsce 2017. Oblicza przemocy międzygrupowej*. Wydawnictwo Liberi Libri.
- Stephan W.G., Stephan C.W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. [W:] S. Oskamp (red.), *Reducing prejudice and discrimination* (s. 23–45). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Strzelecki P., Growiec J., Wszyński R. (2022). The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland. *Review of World Economics*, 158(2), 365-399. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00437-y>
- Tausch N., Hewstone M., Kenworthy J.B., Psaltis C., Schmid K., Popan J.R., ... & Hughes J. (2010). Secondary transfer effects of intergroup contact: Alternative accounts and underlying processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(2), 282.
- Weiner B. (2005). *Social motivation, justice, and the moral emotions: An attributional approach*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Winiewski M., Hansen K., Bilewicz M., Soral W., Świdarska A., Bulska D. (2017). *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*. Warszawa: Fundacja im. S. Batorego.

Poles toward Ukrainians: The results of survey studies after the Russian invasion of Ukraine in 2022

In February 2022, Russian troops invaded Ukraine, continuing a war that lasted since 2014. This turn of events led to massive migration of Ukrainian refugees to Poland, during which the country received approx. 2 million new inhabitants. The rapid migrational process led to attitudinal changes in the host country's population. This article reviews survey studies conducted at the Center for Research on Prejudice at the University of Warsaw (cross-sectional and longitudinal) assessing the attitudes of Poles toward Ukrainians. According to our data, the attitudes of Poles toward Ukraine improved after the 2022 Russian invasion (compared to 2021), and our longitudinal studies confirmed that this change was relatively long-lasting – the attitudes did not deteriorate substantially. A study looking at attitudes toward war refugees from Ukraine and refugees from other countries found that Poles showed significantly higher acceptance of Ukrainian refugees than those from other countries, which could be largely attributed to greater contact with Ukrainians. Furthermore, Poles expressed relatively high acceptance of state support for healthcare and education of Ukrainian refugees, whereas the acceptance of direct financial support and housing was relatively lower.

Key words: Ukrainian refugees, immigration, Ukraine, prejudice, contact hypothesis